

ISBN 978-9940-611-06-4



COAST

INTERNATIONAL CONFERENCE
ON ADVANCES IN SCIENCE
AND TECHNOLOGY

II INTERNATIONAL CONFERENCE ON
ADVANCES IN SCIENCE AND TECHNOLOGY

PROCEEDINGS COAST 2023

FACULTY OF MANAGEMENT HERCEG NOVI

HERCEG NOVI, MONTENEGRO

31 MAY - 03 JUNE 2023

ORGANIZER



FAKULTET ZA MENADŽMENT HERCEG NOVI

II INTERNATIONAL CONFERENCE ON
ADVANCES IN SCIENCE AND TECHNOLOGY

PROCEEDINGS COAST 2023

HERCEG NOVI, 31 MAY - 03 JUNE
2023

CO-ORGANIZERS

II INTERNATIONAL CONFERENCE ON ADVANCES IN SCIENCE AND TECHNOLOGY
COAST 2023



Novosibirsk State
Technical University
NETI



YAROSLAV-THE-WISE
**NOVGOROD STATE
UNIVERSITY**



Nikola Tesla
UNIVERZITET UNION



ST. PETERSBURG STATE
UNIVERSITY
OF FILM AND TELEVISION



УДМУРТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
UNIVERSITY
UNIVERSITET



University of Maribor

Faculty of Tourism



PROJECT
MANAGEMENT
COLLEGE



VUB

VISOKA ŠKOLA ZA USLUŽNI BIZNIS



University
under the IPA EurAsEC



PARTNERS

II INTERNATIONAL CONFERENCE ON ADVANCES IN SCIENCE AND TECHNOLOGY
COAST 2023



Elektroprivreda Crne Gore



Zdravstvena ustanova Apoteke Crne Gore
"Montefarm"



Turistička organizacija Herceg Novi

MEDIA SPONSOR:

TEUTA

PROCEEDINGS

II INTERNATIONAL CONFERENCE ON ADVANCES IN SCIENCE AND TECHNOLOGY
COAST 2023

Book title:

Proceedings COAST 2023

Publisher:

Faculty of Management Herceg Novi

Editorial board:

Djordje Jovanović, PhD, Editor-in-Chief

Irena Petrušić, PhD

Jovana Jovanović, PhD

Ivan Stevović, PhD

Design and Computer processing:

Sanja Samardžić, MSc, Jelena Poznanović, MSc, Zvonko Perušina, BSc

CIP - Каталогизacija у публикацији

Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

INTERNATIONAL conference on advances in science and technology (II ; 2023 ; Herceg Novi)

Proceedings/International conference on on advances in science and technology, Herceg Novi, 31 May - 03 June, 2023 = Zbornik radova / Međunarodna konferencija o savremenim dostignućima u nauci i tehnologiji, Herceg Novi, 31 maj - 03 jun 2023. godine : Fakultet za menadžment, 2023 (Herceg Novi). - 1421 стр. : илустр.

Радови на срп. и енгл. језику. - Текст ћир. и лат. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Сажети на енгл. и срп. језику уз радове.

ISBN **978-9940-611-06-4**

COBISS.CG-ID **27152388**

PROCEEDINGS

II INTERNATIONAL CONFERENCE ON ADVANCES IN SCIENCE AND TECHNOLOGY
COAST 2023

Organizing Committee:

General Chair of the Committee: Djordje Jovanović, PhD; Chairs of the Committee: Irena Petrušić, PhD, Jovana Jovanović, PhD; Secretary of the Committee: Sanja Samardžić, MSc; Coordinators of the Committee: Nikša Grgurević, PhD, Jelena Poznanović, MSc

Beznosova Maria Ivanovna, PhD, Bulatović Dragan, PhD, Đurić Dušan, PhD, Jovanović Jovana, PhD, Kartseva Aleksandra, PhD, Kirkorova Lyudmila Alexandrovna, PhD, Klarić Dragan, PhD, Koprivica Suzana, PhD, Koščak Marko, PhD, Kusovac Siniša, PhD, Milošević Danijela, PhD, Tsoy Marina Evgenievna, PhD, Deretić Žaklina, MSc, Jovanović Mihailo, MSc, Lučić Nataša, MSc, Milanović Duško, MSc, Niković Vuk, MSc MD, Radojičić Marko, MSc, Vlaović Željko, MSc, Braunović Tea, Spec. Sci, Savić Dragana, Spec. Sci

Scientific and Program Committee:

Abramović Nikola, PhD (**MNE**), Faculty of Business Economics and Law, Bar; Aničić Jugoslav, PhD (**SRB**), University "Union - Nikola Tesla", Belgrade; Barsukova Natalia Valerievna, PhD (**RUS**), Peter the Great St. Petersburg Polytechnic University; Beznosova Maria Ivanovna (**RUS**), Candidate of economic sciences, Associate Professor, Department of International Cooperation and public relations of Udmurt State University, St. Petersburg; Biočanin Vladimir, PhD (**SRB**), Faculty of Medical Sciences, University of Kragujevac; Blagojević Marija, PhD (**SRB**), Faculty of Technical Sciences, University of Kragujevac, Čačak; Božilović Zvonimir, PhD (**SRB**), University "Union - Nikola Tesla", Belgrade; Brumen Boštjan, PhD (**SVN**), Faculty of Tourism, University of Maribor; Bulatović Dragan, PhD (**MNE**), Faculty of Management, Herceg Novi; Chunxia Luo, PhD (**CHN**), Confucius Institute; Dašić Goran, PhD (**SRB**), Modern Business School, Belgrade, Serbia; Dimitrova Vesna, PhD (**MKD**), Cyril and Methodius University, Skopje; Djurašević Silvana, PhD (**MNE**), Faculty of Management, Herceg Novi; Djurčić Dragan, PhD (**SRB**), Faculty of Technical Sciences, University of Kragujevac, Čačak; Djurić Djuro, PhD (**MNE**), Faculty of Business Economics and Law, Bar; Djurić Dušan, PhD (**SRB**), Faculty of Medical Sciences, University of Kragujevac; Djurić Sonja, PhD (**ESP**), University of Valencia, Spain; Djurović Sandra, PhD (**MNE**), Faculty of Business Economics and Law, Bar; Duplákova Darina, PhD (**SVK**), Technical University of Kosice, Faculty of Manufacturing Technologies with a seat in Prešov, Institute of Advanced Technologies, Prešov, Slovakia; Gouschina Anna, PhD (**RUS**), Head of International Relations Dept., Novosibirsk State Technical University; Grgurević Nikša, PhD (**MNE**), Faculty of Management, Herceg Novi;

PROCEEDINGS

II INTERNATIONAL CONFERENCE ON ADVANCES IN SCIENCE AND TECHNOLOGY
COAST 2023

Grigorieva Natalia Olegovna, PhD **(RUS)**, ICLINIC Medical Center, St. Petersburg; Iskakov Irlan Zhangazyevich, PhD **(RUS)**, University at the Inter-Parliamentary Assembly EurAsEC, St. Petersburg; Jaganjac Jamila, PhD **(BIH)**, Faculty of Business Economics, University Vitez, Travnik; Jovanović Jovana, PhD **(MNE)**, Faculty of Management, Herceg Novi; Jovanović Djordje, PhD **(MNE)**, Faculty of Management, Herceg Novi; Jovković Ljiljana, PhD **(SRB)**, MB University, Belgrade; Jurakić Marko, PhD **(HRV)**, Vimal Academy for Human Resources Development, Zagreb; Karabegović Edina, PhD **(BIH)**, Technical Faculty of the University of Bihać; Karabegović Isak, PhD **(BIH)** Academician of Academy of Sciences and Arts of BIH; Kartseva Aleksandra, PhD **(RUS)**, University at the Inter-Parliamentary Assembly EurAsEC, St. Petersburg; Kartoshkin Alexandr Petrovich, PhD **(RUS)**, Saint-Petersburg State Agrarian University; Kirkorova Lyudmila, PhD **(RUS)**, Yaroslav-the-Wise Novgorod State University, Veliky Novgorod; Kirovska Zanina, PhD **(MKD)**, Integrated Business Institute, Skopje; Kirsanova Natalia Pavlovna, PhD **(RUS)**, University at the Eurasec Interparliamentary Assembly, St. Petersburg; Klarić Dragan, PhD **(MNE)**, Faculty of Management, Herceg Novi; Koščak Marko, PhD **(SVN)**, Faculty of Tourism, University of Maribor; Kuzminykh Olga Borisovna, PhD **(RUS)**, University at the Inter-Parliamentary Assembly EurAsEC, St. Petersburg; Kostić Vasilije, PhD **(MNE)**, Faculty of Management, Herceg Novi; Koprivica Suzana, PhD **(SRB)**, University "Union - Nikola Tesla", Belgrade; Kusovac Siniša, PhD **(MNE)**, Faculty of Management, Herceg Novi; Liehuang Zhu, PhD **(CHN)**, Beijing Institute of Technology, Beijing; Lučić Milo, PhD **(MNE)**, Faculty of Management, Herceg Novi; Lukić Nikolić Jelena, PhD **(SRB)**, Modern Business School, Belgrade, Serbia; Maksimović Sekulić Nina, PhD **(SRB)**, Modern Business School, Belgrade, Serbia; Markuz Ana, PhD **(HRV)**, Libertas International University, Zagreb, Croatia; Martinović Srdja, PhD **(MNE)**, Faculty of Law, University of Montenegro, Podgorica; Mašović Azemina, PhD **(MKD)**, Integrated Business Faculty, Skopje; Mihajlović Milan, PhD **(SRB)**, Modern Business School, Belgrade, Serbia; Milošević Danijela, PhD **(SRB)**, Faculty of Technical Sciences Čačak, University of Kragujevac; Mirović Dejan, PhD **(MNE)**, Faculty of Business Economics and Law, Bar; Moskvicheva Yelena Vladimirovna, PhD **(RUS)**, Peter the Great St. Petersburg Polytechnic University; Novičević Rajko, PhD **(MNE)**, Faculty of Business Economics and Law, Bar; Omarova Natalia Yurievna, PhD **(RUS)**, Department of Economics, Yaroslav-the-Wise Novgorod State University, Veliky Novgorod; Ostojić Bojana, PhD **(SRB)**, Faculty of Project and Innovation Management, Belgrade; Pavlović Vladan, PhD **(SRB)**, Faculty of Economics,

PROCEEDINGS

II INTERNATIONAL CONFERENCE ON ADVANCES IN SCIENCE AND TECHNOLOGY
COAST 2023

University of Pristina; Pepić Siniša, PhD (**GBR**), Apsley Business School, London; Petrušić Irena, PhD (**MNE**), Faculty of Management Herceg Novi; Pločo Maja, PhD (**BIH**), Faculty of Law, University Vitez, Travnik; Regazzoni Francesco, PhD (**CHE**), Università della Svizzera italiana, Lugano, Switzerland; Rumyantseva Anna, PhD (**RUS**), St. Petersburg University of Management Technologies and Economics, Saint-Petersburg; Rusakov Arkady Yurievich, PhD (**RUS**), Doctor of Philosophy, Professor, Department of Project Activities in Cinematography and Television, Saint Petersburg State Institute of Film and Television, Saint-Petersburg; Sadlak Jan, PhD (**BEL**), IREG Observatory on Academic Ranking and Excellence, Brussels; Stevović Ivan, PhD (**SRB**), Innovation Center of the Faculty of Mechanical Engineering, University of Belgrade; Tsoi Marina Evgenievna, PhD (**RUS**), head Department of Marketing and Service, Ph.D. Econ. Sciences, Associate Professor, Novosibirsk State, Technical University; Virijević Jovanović Saša, PhD (**SRB**), Modern Business School, Belgrade, Serbia; Vukasović Vlado, PhD (**MNE**), Faculty of Management, Herceg Novi; Xiaoqin Sun, PhD (**CHN**), Changsha University of Science and Technology, Changsha.

NOTE:

The authors have full responsibility for the originality and content of their own papers.

CONTENT
SADRŽAJ

Inženjerstvo, tehnologija i materijali

| | |
|---|----------|
| Engineering, technology and materials | 1 |
| ARSENIC (V) REMOVAL FROM WATER USING MAGNETITE NANOPARTICLES BIO-LINKED WITH APPLE PEEL WATER EXTRACT | 2 |
| <i>Mirjana Petronijević, Sanja Panić, Aleksandra Cvetanović Kljakić, Nenad Grba, Malcolm Watson</i> | |
| RATIONALIZATION OF ILLUMINATION UNIFORMITY FOR LED LIGHT FITTING AT THE WORKPLACE USING THE DIGITAL SOFTWARE SOLUTION | 10 |
| <i>Darina Dupláková, Ján Duplák, Dejan Kojic, Enes Sukic</i> | |
| TEMPERATURE CONDITIONS INFLUENCE ON THE CHANGE IN THE INITIAL VELOCITY OF THE 6.5 MM GRENDDEL PROJECTILE | 19 |
| <i>Miloš Pešić, Marko Miljković, Vladimir Kočović, Živana Jovanović Pešić, Nikola Jović, Suzana Petrović Savić, Dragan Džunić</i> | |
| MATERIALS IN 3D PRINTING | 30 |
| <i>Strahinja Djurović, Dragan Lazarević, Milan Mišić, Bojan Stojčević, Zivče Šarkočević</i> | |
| A DETECTION OF CHANGES IN THE IMAGE USING FRACTAL ANALYSIS 37 | |
| <i>Nataša Milosavljević, Nebojša Ralević, Ljubo Nedović, Vladimir Ilić, Bratislav Iričanin ...</i> | |
| DETERMINATION OF EMULSIFYING PROPERTIES OF BIOPOLYMER PRODUCED ON GLYCEROL-BASED MEDIUM BY LOCAL <i>XANTHOMONAS</i> ISOLATE | 43 |
| <i>Ida Zahović, Jelena Dodić, Zorana Trivunović</i> | |
| RAZVOJ PROGRAMA ZA ADMINISTRIRANJE RADNIH NALOGA U PROIZVODNJI ŽICE | 57 |
| <i>Blagodar Lovčević, Miodrag Milićević, Mladen Lovčević, Stefan Simić</i> | |
| OSMOTSKI TRETMAN LISTA KOPRIVE (<i>URTICA DIOICA</i>) U RASTVORU SAZHAROZE I NATRIJUM-HLORIDA | 66 |
| <i>Violeta Knežević, Milica Nićetin, Biljana Lončar, Vladimir Filipović, Ružica Tomičić Jelena Filipović</i> | |
| THE CONTEMPORARY FUNCTION OF THE BROWNFIELD- CASE ANALYSIS OF THE MUSIC SCHOOL IN NOVI PAZAR | 77 |
| <i>Lejla Zecirovic, Melisa Alcan, Enis Hasanbegovic, Danilo Dragovic, Aladin Zecirovic</i> | |
| SAVREMENI RAZVOJ EKOLOŠKI PRIHVATLJIVOG PROIZVODA | 87 |
| <i>Miloš Ristić, Milan Pavlović, Biljana Milutinović, Petar Đekić, Gordana Jović, Milan Nikolić</i> | |

| | |
|---|------------|
| USE OF OIL RESIDUES FROM OILSEEDS PROCESSING IN FUNGAL PROTEOLYTIC ENZYMES PRODUCTION | 97 |
| <i>Marko Zeljko, Nemanja Špirić, Ida Zahović, Zorana Trivunović, Jelena Dodić</i> | |
| SAVREMENE ZAŠTITNE KOMPONENTE I METODE ISPITIVANJA NISKONAPONSKIH ELEKTRIČNIH INSTALACIJA KAO PREVENTIVNA ZAŠTITA OD POŽARA | 108 |
| <i>Nedžad Hadžiefendić, Jovan Trifunović</i> | |
| POSSIBILITIES OF CONSTRUCTION IMPROVEMENT OF THE COMBINED VALVE FOR DISTRICT HEATING SYSTEMS | 120 |
| <i>Biljana Milutinović, Petar Đekić, Miloš Ristić, Milan Pavlović</i> | |
| VINSKI TURIZAM NA PODRUČJU SJEVERNE HRVATSKE | 127 |
| <i>Antonija Ivančić, Damira Tkalec, Igor Klopotan</i> | |
| VIRTUAL POWER PLANT: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES | 137 |
| <i>Uroš Ilić, Novak Radivojević, Miona Andrejević Stošović</i> | |
| APPLICATION OF ADDITIVE TECHNOLOGIES IN PRODUCT DEVELOPMENT PROCESS OF COOLER FOR RASPBERRY PI | 147 |
| <i>Milan Pavlović, Miloš Ristić, Biljana Milutinović, Petar Đekić, Jelena Stevanović</i> | |
| APPLICATION OF VIRTUAL MODELS IN THE DESIGN OF A ROBOTIC GRIPPER | 159 |
| <i>Ivan Milicević, Vojislav Vujičić, Milan Marjanović, Nedeljko Dučić, Marko Popović</i> | |
| NUTRITIONAL AND FUNCTIONAL PROFILE OF WILD GARLIC OSMOTICALLY DEHYDRATED IN SUGAR BEET MOLASSES..... | 168 |
| <i>Milica Nićetin, Violeta Knežević, Filipović Vladimir, Biljana Cvetković, Biljana Lončar, Šobot Kosana, Jelena Filipović</i> | |
| Računarstvo i informacione tehnologije | |
| Computer science and information technology | 179 |
| PREDICTION OF HOTEL RESERVATION CANCELLATION BASED ON MACHINE LEARNING MODELS..... | 180 |
| <i>Katarina Karić, Nenad Stefanović, Katarina Mitrović</i> | |
| THE USE OF VIRTUAL AND AUGMENTED REALITY IN DIGITAL MARKETING..... | 191 |
| <i>Svetlana Kralj, Tatjana Mamula Nikolić, Mateja Vukašinović</i> | |
| THE INFORMATICS ASPECT INTEGRATION OF PROCESSING APPROACH OF QMS | 202 |
| <i>Nataša Gojgić, Vesna Ružičić, Marija Nikolić</i> | |
| USING 3D PRINTERS TO IMPROVE SPATIAL VISUALIZATION IN TEACHING ENGINEERING GRAPHICS | 207 |

Anđelija Mitrović, Maja Radović, Milica Tomić

GRAFIČKA INTERPRETACIJA KARAKTERISTIKA MAGNETNIH KOLA, АСИХРОНЕ МАШИНЕ I PRIKAZ STANDARDNIH TIPOVA ELEKTROMOTORNIH POGONA PRIMENOM GEOGEBRA SOFTVERSKЕ PODRŠKE..... 215

Miroslav Bjekić, Marko Rosić

INDUSTRIAL ROBOT SELECTION BY USING FUZZY WISP METHOD..... 225

Dragiša Stanujkić, Darjan Karabašević, Muzafer Saračević

CREATION OF ANIMATIONS AND MOVEMENT CONTROL IN FLASH 232

Miodrag Milićević, Blagodar Lovčević, Danijel Čabarkapa

CLICKER: AN ONTOLOGY DRIVEN PLATFORM FOR E-ASSESSMENT 241

Maja Radović, Nenad Petrović, Milorad Tošić

PROBDISTID: A WEB-BASED TOOL FOR IDENTIFYING AND PARAMETER ESTIMATION OF PROBABILITY DISTRIBUTIONS 251

Dragiša Miljković, Siniša Ilić, Branimir Jakšić, Dragana Radosavljević

REŠAVANJE PROBLEMA LINEARNOG PROGRAMIRANJA PRIMENOM SOFTVERA WINQSB 259

Jelena R. Jovanović

IMPLEMENTATION OF AN ADAPTIVE CONTENT-BASED IMAGE RETRIEVAL SYSTEM FOR SEARCHING IMAGES BASED ON COLOR HISTOGRAMS 268

Nikola Vukotić, Slavimir Stošović

MODEL AUTA NA DALJINSKO UPRAVLJANJE BAZIRAN NA ARDUINO PLATFORMI 279

Petar Zidar, Jurica Trstenjak, Mirjana Trstenjak

GENETIC ALGORITHMS AS ARTIFICIAL INTELLIGENCE SUPPORT TO SUSTAINABLE OPTIMIZATIONS OF COMPLEX SYSTEMS 287

Ivan Stevović, Jovana Jovanović

APPLICATION OF NEURAL NETWORK MODEL IN PEDIATRIC HEMODIALYSIS FOR OVERHYDRATION PREDICTION: A CASE STUDY OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN HEALTHCARE..... 293

Danijela Milošević, Vladimir Mladenović, Marija Blagojević, Katarina Mitrović

Biologija, fizika, hemija, matematika

Biology, physics, chemistry, matematics 310

SYNTHESIS, CHARACTERIZATION AND KINETIC STUDIES OF NEW MONONUCLEAR RUTHENIUM(II) POLYPYRIDYL COMPLEXES..... 311

Ana Rilak Simović, Milica Međedović, Biljana Petrović

| | |
|---|-----|
| H NMR STUDY OF THE REACTIONS BETWEEN DINUCLEAR PLATINUM(II) COMPLEXES AND GUANOSINE-5'-MONOPHOSPHATE..... | 320 |
| <i>Snežana Rajković, Marija D. Živković, Anđela A. Franich</i> | |
| RADIOACTIVITY MEASUREMENTS OF FISH SAMPLES FROM SERBIAN MARKETS..... | 330 |
| <i>Milena Živković, Tijana Veličković, Glorija Ćirković, Tatjana B. Miladinović, Predrag Simović, Dragana Krstić, Aleksa Đurđević</i> | |
| BIO-MODIFIKOVANE UREA-FORMALDEHIDNE SMOLE: SADRŽAJ SLOBODNOG I OSLOBOĐENOG FORMALDEHIDA | 335 |
| <i>Mirjana Ristić, Suzana Samaržija-Jovanović, Vojislav Jovanović, Marija Kostić, Tamara Erceg, Tijana Jovanović, Gordana Marković, Milena Marinović-Cincović</i> | |
| O TOTALNOJ INTEGRABILNOSTI..... | 343 |
| <i>Branko Sarić</i> | |
| LUMINESCENT PROPERTIES OF PRASEODYMIUM-DOPED PHOSPHATE TUNGSTEN BRONZE..... | 353 |
| <i>Ljubinka Joksović, Tijana Makismović, Rik Van Deun, Dimitrije Mara, Maja Pagnacco</i> | |
| SYNTHESIS, CHARACTERIZATION AND HSA/DNA INTERACTIONS OF NEW [RH ₂ (CH ₃ COO) ₄ L ₂] COMPLEX..... | 359 |
| <i>Marija S. Ristić, Maja B. Đukić, Ignjat P. Filipović, Marko D. Radovanović, Zoran D. Matović</i> | |
| COSMIC RAY FLUX-APPLICATIONS AND MEASUREMENTS | 370 |
| <i>Gordana Jovanović</i> | |
| ALGAL FLORA OF CRVENE BARE PEAT BOG (MT. KOPAONIK, SERBIA)..... | 376 |
| <i>Sanja Šovran, Jovana Stajić, Ana Knežević, Olga Jakovljević, Jelena Krizmanić, Predrag Lazarević</i> | |
| RJEŠAVANJE PROBLEMA JEDNAČINA MATEMATIČKE FIZIKE PARABOLIČNOG TIPA POMOĆU FOURIEROVIIH REDOVA | 385 |
| <i>Irma Ibrišimović, Elvir Čajić, Ajša Hrustić, Damir Bajrić, Julija Ščekić</i> | |
| SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF PLATINUM(IV) COMPLEX WITH 2-AMINO-6-CHLOROBENZOTHIAZOLE..... | 397 |
| <i>Danijela Lj. Stojković, Verica V. Jevtić, Đorđe S. Petrović, Sandra S. Jovičić Milić</i> | |
| SYNTHESIS, CHARACTERIZATION NOVEL LIGAND AND CORRESPONDING COMPLEX WITH PALLADIUM(II) IONE. DNA/HSA BINDING OF PALLADIUM(II) COMPLEX..... | 402 |
| <i>Đorđe Petrović, Verica Jevtić, Sandra Jovičić Milić, Maja Đukić, Danijela Stojković</i> | |
| TEMPERATURE PATTERN MEASUREMENTS IN BRIGGS-RAUSCHER OSCILLATORY REACTION WITH THE STATE I TO THE STATE II TRANSITION..... | 411 |

Marina Simović Pavlović, Tijana Maksimović, Jelena Maksimović, Jelena Senčanski, Aleksandra Radulović, Maja Pagnacco

STRUCTURED LIGHT FOR LASER PROCESSING OF POLARIZATION-SENSITIVE MATERIALS 417

Alexey Porfirev, Svetlana Khonina, Nikolay Ivliev, Denis Porfirev

ISPITIVANJE EFIKASNOST IZLUŽENJA UKUPNOG HROMA IZ PRAŠINASTE ILOVAČE 428

Marina Udilanović, Andrija Ćirić, Vesna Krstić

A NOTE ON SYMMETRIC STATISTICAL MANIFOLDS 435

Mirjana Milijević

Medicinske, biomedicinske i farmaceutske nauke

Medical, biomedical and pharmaceutical sciences 440

ANTIMICROBIAL ACTIVITY OF OS(II) COMPLEXES CONTAINING *N,N,N*-INERT LIGANDS DERIVATES OF PYRAZYL-PYRIDINE 441

Jovana V. Bogojeski, Angelina Z. Caković, Biljana Petrović, Snežana Jovanović Stević, Ana Đeković, Snežana Radisavljević, Dušan Ćočić, Snežana Sretenović, Ivana R. Raković, Ivana D. Radojević, Katarina G. Marković, Mirjana Ž. Grujović

METHODS FOR *EGFR* VARIANTS ANALYSIS IN NSCLC PATIENTS 448

Jasmina Obradović, Vladimir Jurišić

A COMPARISON OF THREE DOSIMETRIC PATIENT QUALITY ASSURANCE TOOLS FOR PRECISION RADIOTHERAPY OF HEAD AND NECK CANCER 455

Tatjana B. Miladinović, Neda Milosavljević, Marija Živković Radojević, Milena Živković, Aleksandar Miladinović, Dragana Krstić

MOLECULAR DOCKING STUDY OF SELECTED NUSBIARYLINS AS POTENTIAL NONCOVALENT INHIBITORS OF SEVERE ACUTE RESPIRATORY SYNDROME CORONAVIRUS 2 MAIN PROTEASE 462

Miloš Nikolić, Ognjen Milić, Nikola Nedeljković, Marina Mijajlović, Marko Karović, Dijana Bojović, Ana Živanović

ARYLALKANOIC ACID DERIVATIVES OF NSAIDS AS POTENTIAL INHIBITORS OF MICROGLIAL ACTIVATION IN NEUROINFLAMMATION – MOLECULAR DOCKING STUDY 473

Nikola Nedeljković, Miloš Nikolić, Marina Mijajlović, Dušan Tomović, Jelena Dimitrijević, Gordana Radić

EVALUATION OF THE BINDING BEHAVIOR OF NUDT5 INHIBITORS WITH ESTROGEN RECEPTORS: MOLECULAR DOCKING STUDY 482

Marina Mijajlović, Nikolina Stanišić, Nikola Nedeljković, Miloš Nikolić, Andriana Bukonjić, Anđela Gogić

ISTRAŽIVANJE PRAVILNE PRIMENE ANTIBIOTIKA U STOMATOLOGIJI 492

*Zoran Tambur, Ema Aleksić, Jovana Milutinović, Stevan Avramov, Adam Malešević,
Vladimir Biočanin*

RESISTANCE OF BACTERIAL ISOLATES FROM URINE CULTURES TO
ANTIBIOTICS..... 515

*Gordana Jovanović, Ana Vasić, Bojan Damnjanovic, Aleksandra Krsmanovic, Dragica
Đurđević-Milošević, Milan Teodorović, Biljana Pavlović*

Ekonomija, menadžment, turizam i hotelijerstvo

Economy, management, tourism and hospitality 527

ON THE QUESTION OF THE ESSENCE OF OUTSOURCING SERVICES IN THE
CONDITIONS OF A STABLE BALANCED REGIONAL DEVELOPMENT ... 528

Vladislav Bessarabov, Larysa Tymchyna

TRAVEL ADVERTISING IN THE BALKAN POSTERS AND DIGITAL MEDIA
..... 535

Svitlana Pryshchenko, Nikola Vukčević

EFEKAT DIGITALNOG MARKETINGA NA PRIVLAČENJE NOVIH
STUDENATA U VISOKOM OBRAZOVANJU 546

Bojana Ostojić, Jelena Ružić, Ljiljana Berezljev

PRIMENA STANDARDA ISO 9001:2015 U POSLOVANJU ŠPEDICIJE..... 559

Dragan Rajković, Aleksandar Marić, Saša Vasiljević

INSTITUCIONALNE MOGUĆNOSTI BRŽEG RAZVOJA DIGITALNOG
PREDUZETNIŠTVA..... 571

Slaviša Trajković, Krsto Jakšić

RAST I REFORMSKI NAPREDAK TRANZICIONIH DRŽAVA JIE IZMEĐU DVE
RECESIJE 581

Edvard Jakopin

EMPIRIJSKA ANALIZA DOHODOVNE KONVERGENCIJE EVROPSKIH
TRANZICIONIH EKONOMIJA KA EU-15..... 592

Tijana Tubić Ćurčić

TRENDOVI U DIGITALNOM UPRAVLJANJU LJUDSKIM RESURSA U
HOTELIJERSTVU 608

Jovan Momirski, Ivana Brdar

PROFITABILITY OF COMPANIES FROM BELEX-LINE AND MONEX INDICES
– DOES EFFECTIVE TAX RATE MAKE DIFFERENCE? 617

Nemanja Karapavlović, Stefan Vržina

THE IMPORTANCE OF USING E-BANKING IN COSTUMER SATISFACTION
..... 627

Arber Imeri

THE APPLICATION OF ELECTRONIC COMMERCE TO SMES IN KOSOVO 636

Donike Ramaj

THE ROLE OF MOTIVATION IN THE MANAGEMENT OF HUMAN RESOURCES IN THE PRIVATE SECTOR 646

Valbone Ramaj, Donike Ramaj

THE IMPACT OF MARKETING ON THE RECRUITMENT PROCESS IN THE INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY SECTOR IN KOSOVO 657

Vehbi Ramaj, Donike Ramaj

CUSTOMER SATISFACTION THROUGH RELATIONSHIP MARKETING ... 668

Vivianit Fejza

TRENDS AFFECTING THE EVOLUTION OF LOGISTICS AND SUPPLY CHAIN SUSTAINABILITY 680

Goran Milovanović, Slavoljub Milovanović, Jovica Stanković

VENTURE CAPITAL FUNDS AS SOURCE OF ALTERNATIVE FINANCING THE GROWTH AND DEVELOPMENT OF STARTUP COMPANIES IN THE REPUBLIC OF SERBIA 695

Nikola Radosavljević, Cariša Bešić, Gordana Rendulić Davidović, Mirko Pešić

RURAL TOURISM AS A DRIVER OF RURAL DEVELOPMENT 702

Aleksandra Karceva

SCOPE AND CHALLENGES OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATION IN ACCOUNTING 713

Milica Đorđević, Bojana Novičević Čečević, Marina Stanojević

BRANDING OF BELGRADE NIGHTLIFE'S ORGANIC CAPACITY 725

Enis Hasanbegović, Melisa Alcan, Lejla Zečirović, Džemila Beganović

EVALUATING INTANGIBLE PROJECT MANAGEMENT ASSETS: EMPIRICAL EVIDENCE IN SERBIAN CONTEXT 737

Marijana Bugarčić

STVARANJE VREDNOSTI KROZ SPAJANJA I PRIPAJANJA TOKOM GLOBALNE EKONOMSKE NEIZVESNOSTI 748

Stefan Koprivica

ACQUA ALTA AS TOURISTIC AND MEDIA SPECTACLE OF VENICE 757

Melisa Alcan, Enis Hasanbegović, Lejla Zečirović Danilo Dragović

MENADŽMENT LJUDSKIH RESURSA U FUNKCIJI EFIKASNIJEG POSLOVANJA BANAKA 765

Dejan Antanackovi, Srđan Skorup, Ivan Lazović

| | |
|--|------------|
| KONKURENTNOST REPUBLIKE HRVATSKE KAO TURISTIČKE DESTINACIJE I USPOREDBA S CRNOM GOROM | 773 |
| <i>Danijel Carev</i> | |
| SPECIFIČNOSTI POSLOVANJA HOTELSKIH KOMPANIJA U CRNOJ GORI | 793 |
| <i>Vasilije Kostić, Duško Milanović</i> | |
| SAVREMENE TEMDENCIJE U TURIZMU | 813 |
| <i>Andela Rašković</i> | |
| ASSESSMENT OF DIGITAL ECONOMY AND SOCIETY INDEX (DESI) DIMENSIONS USING MCDM METHODS | 828 |
| <i>Sanela Arsić, Milena Gajić, Đorđe Nikolić, Isidora Milošević, Anđelka Stojanović</i> | |
| THE ACQUISITION OF INTERCULTURAL COMMUNICATION AND COMPETENCE OF TOURISM MANAGERS | 844 |
| <i>Jagotka Strezovska, Lidija Simonceska</i> | |
| MANAGING THE CHANGES IN OHRID'S HOTEL OFFER THROUGH BOUTIQUE HOTELS | 854 |
| <i>Lidija Simonceska, Jagotka Strezovska</i> | |
| ZNAČAJ MANIFESTACIJSKOG TURIZMA NA PRIMJERU TENISKOG SAVEZA CRNE GORE..... | 867 |
| <i>Dragan Klarić, Dragan Bulatović</i> | |
| NEUROMARKETING RESEARCH AND THEIR APPLICATION IN EFFECTIVE ADVERTISING STRATEGY | 885 |
| <i>Aleksandar Mihajlović, Jelena Gajić, Tamara Papić</i> | |
| HOFSTEDE'S DIMENSIONS OF NATIONAL CULTURE IN THE FUNCTION OF IMPROVING ENTREPRENEURIAL ACTIVITIES..... | 895 |
| <i>Gordana Nikčević</i> | |
| RAZVOJ FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA U FUNKCIJI MENADZMENTA JAVNOG SEKTORA | 907 |
| <i>Dragan Vukasović, Ognjen Bakmaz, Darko Martinov</i> | |
| UTICAJ MARKETINŠKIH AKTIVNOSTI NA BRENDIRANJE SPORTA..... | 915 |
| <i>Bojana Ostojić, Dragan Klarić</i> | |
| POSLOVNI I VIRTUELNI INKUBATORI KAO POKRETAČI RAZVOJA PREDUZETNIŠTVA..... | 929 |
| <i>Nikša Grgurević</i> | |
| Pravne i političke nauke, sociologija, psihologija | |
| Legal and political sciences, sociology, psychology | 934 |

| | |
|---|------------|
| PREDAJA DJETETA KAO RADNJA PROVOĐENJA IZVRŠNOGA POSTUPKA | 935 |
| <i>Jasmina Tahirović, Adis Mehić</i> | |
| RADNOPRAVNI I DRUŠTVENI ASPEKTI DISKRIMINACIJE ŽENA PRI ZAPOŠLJAVANJU I NA RADU | 942 |
| <i>Siniša Bilić, Ivica Opačak, Mate Budimir</i> | |
| PERSPEKTIVE HUMANISTIČKOG VASPITANJA U KONTRASTIMA SAVREMENOG DRUŠTVA | 949 |
| <i>Krsto S. Vuković</i> | |
| ANGAŽOVANJE POLICIJSKIH SLUŽBENIKA NA DODATNIM POSLOVIMA | 960 |
| <i>Željko Spalević, Ljubiša Konatar</i> | |
| AKTIVNOSTI MENADŽMENTA PENALNIH USTANOVA U TRETMANU OSUĐENIH LICA KROZ RADNO ANGAŽOVANJE | 979 |
| <i>Aco Bobić, Dražan Erkić, Isidora Milošević</i> | |
| Humanističke nauke: filozofija, filologija, istorija, teologija | |
| Humanities: philosophy, philology, history, theology | 990 |
| AKTIVIZAM STUDENATA U ZAJEDNICI – ULOGA UNIVERZITETA U RAZVOJU GRAĐANSKOG AKTIVIZMA | 991 |
| <i>Stanislava Marić Jurišin, Bojana Marković, Borka Malčić</i> | |
| INTEGRITY ADVISOR IN PUBLIC ADMINISTRATION: HANDLING A REPORTED INCIDENT OF SEXUAL HARRASSMENT | 1000 |
| <i>Evaggelia Kiosi</i> | |
| A (POTENTIAL) LIFESPAN OF A METAPHOR: THE CASE OF A BANK | 1010 |
| <i>Nina Manojlović</i> | |
| PERCEPCIJA STUDENATA/STUDENTKINJA O PROFESIJSKIM IMENICAMA ŽENSKOG RODA | 1018 |
| <i>Milena Burić, Milena Lipovina-Božović, Milijana Novović-Burić</i> | |
| WAY OF THINKING AND SKILLS AS CHALLENGES IN A TURBULENT BUSINESS ENVIRONMENT | 1038 |
| <i>Tatjana Mamula Nikolić, Svetlana Kralj</i> | |
| AN ETHICS FOR EMERGING TECHNOLOGIES | 1046 |
| <i>Ivana Luknar, Filip Jovanović</i> | |
| THE INTERWEAVING AND CROSSINGS OF HISTORY AND FICTION IN POSTMODERN LITERATURE: FOWLES'S <i>THE FRENCH LIEUTENANT'S WOMAN</i> AS A REVISIONARY HISTORICAL NOVEL | 1057 |
| <i>Nataša V. Ninčetočić</i> | |

| | |
|--|-------------|
| MULTI-FACETED IRONY IN KAZUO ISHIGURO'S <i>NOCTURNES</i> | 1065 |
| <i>Tijana Matović</i> | |
| ROMKINJE U SVETU PREDUZETNIŠTVA: MOGUĆNOSTI I IZAZOVI ZA AKTIVNU PARTICIPACIJU I JAČANJE SOCIO-EKONOMSKE RESURSNE BAZE | 1075 |
| <i>Marina Nedeljković, Jovana Škorić</i> | |
| FAKTORI MOTIVACIJE U MARKETING TIMU | 1085 |
| <i>Saška Stojanović, Anđela Golubović, Milan Gačević</i> | |
| SOCIAL AND HUMANITARIAN DIMENSION OF THE MEANING EVOLUTION OF THE RUSSIAN CINEMATOGRAPHY | 1096 |
| <i>Arkady Rusakov</i> | |
| EMOTIONAL INTELLIGENCE AS A SOURCE OF TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP BEHAVIORS | 1119 |
| <i>Nenad Mihajlov, Snežana Mihajlov, Slaviša Stojanović</i> | |
| TEATAR POTLAČENIH - IZMEĐU POZORIŠNE PRAKSE I SREDSTAVA ZA DRUŠTVENU PROMENU | 1131 |
| <i>Enis Hasanbegović, Melisa Alcan, Danilo Dragović, Vesna Ravić</i> | |
| A CRITICAL REVIEW OF THE INFLUENCE OF SOCIETY, RELIGION AND POLITICS ON CULTURAL-HISTORICAL OBJECTS IN NOVI PAZAR (CASE STUDY OF THE ARAB MOSQUE)..... | 1142 |
| <i>Melisa Alcan, Enis Hasanbegović, Džemila Beganović, Vesna Ravić</i> | |
| TEHNOLOGIJA KAO SILA DESTRUKCIJE U PESNIŠTVU TOMASA STERNA ELIOTA | 1151 |
| <i>Tomislav Pavlović</i> | |
| „KNJIŽEVNA KLINIKA“: TUMAČENJE I/ILI UPOTREBA KNJIŽEVNIH TEKSTOVA U BIBLIOTERAPIJI..... | 1162 |
| <i>Jovana Pavićević</i> | |
| MOTIVACIJA U UČENJU ENGLESKOG KAO DRUGOG JEZIKA: STUDIJA SLUČAJA – FAKULTET ZA MENADŽMENT | 1172 |
| <i>Irena Petrušić, Jelena Poznanović</i> | |
| Održivi razvoj, ekologija, energetska efikasnost i obnovljivi izvori energije Sustainable development, ecology, energy efficiency and renewable energy sources | 1182 |
| ZNAČAJ PRIMENE SAVREMENE MEHANIZACIJE NA ŽIVINARSKIM FARMAMA U FUNKCIJI ODRŽIVOG RAZVOJA U SRBIJI | 1183 |
| <i>Suzana Knežević, Jelena Ignjatović, Milena Milojević, Goran Stanišić</i> | |

| | |
|---|-------------|
| COMPARISON FUZZY AND INTERVAL TYPE-2 FUZZY SETS APPROACH IN DECISION FOR DEVELOPING SMART CITIES | 1192 |
| <i>Mimica Milošević, Dušan Milošević</i> | |
| BIOPLIN KAO ENERGETSKI RESURS | 1203 |
| <i>Mirsad Đonlagić, Dalila Ivanković, Fuad Čatović</i> | |
| THERMO-HYDRAULIC PERFORMANCE OF A SOLAR DOMESTIC WATER HEATER | 1216 |
| <i>Snežana Dragičević</i> | |
| ANALIZA MJERNE KAMPANJE ZA VJETROELEKTRANU VUČIPOLJE ... | 1225 |
| <i>Sandra Antunović Terzić, Slobodanka Jelena Cvjetković, Siniša Zorica, Toni Karabatić, Vlaho Cvjetković</i> | |
| SPAJANJE FOTONAPONSKIH SUSTAVA NA MREŽU | 1236 |
| <i>Marinko Lipovac, Siniša Zorica, Slobodanka Jelena Cvjetković, Ivan Papučić, Predrag Đukić</i> | |
| UTICAJ POLOŽAJA I ORIJENTACIJE STANA NA NJEGOVE ENERGETSKE PERFORMANSE..... | 1247 |
| <i>Branko Slavković, Budimir Sudimac, Danilo Dragović</i> | |
| THE BUILDING TECHNOLOGY OF PASSIVE AND LOW-ENERGY HOUSEHOLDS | 1255 |
| <i>Jovana Jovanović, Ivan Stevović</i> | |
| A REVIEW PAPER ON IOT SOLUTIONS FOR OUTDOOR ENVIRONMENTAL MONITORING | 1262 |
| <i>Marko Marković, Goran Marković, Mladen Koprivica</i> | |
| SUSTAINABILITY IN THE PROSESS OF EDUCATIONIN CIVIL ENGINEERING | 1273 |
| <i>Ivan Stevovic, Jovana Jovanovic</i> | |
| Edukacija, online edukacija - eLearning | |
| Education, online education – eLearning..... | 1282 |
| POTREBE PREISPITIVANJA I MIJENJANJA SISTEMA VASPITANJA, OBRAZOVANJA I ŠKOLSKOG SISTEMA | 1283 |
| <i>Muzafer Bibić</i> | |
| ZNAČAJNI KVANTITATIVNI POKAZATELJI POSTIGNUĆA STUDENATA U ISPITNIM ROKOVIMA..... | 1306 |
| <i>Tatjana Bajić, Ljiljana Stankov, Mira Jovanović, Sanja Vuletić</i> | |
| EMOTIONAL ENGAGEMENT IN LEARNING ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE DURING COVID-19 PANDEMIC..... | 1318 |
| <i>Zrinka Fišer</i> | |

| | |
|---|------|
| DEVELOPMENT OF DESIRED COMPETENCIES OF MILITARY LEADERS | 1328 |
| <i>Goran Radovanović</i> | |
| USING TECHNOLOGY AND ONLINE RESOURCES IN THE CLASSROOM | 1339 |
| <i>Biljana Vlašković Ilić</i> | |
| THE EDTECH - FRAMING THE FUTURE OF EDUCATION | 1355 |
| <i>Andreja Mihailović</i> | |
| MULTIMEDIA TOOLSET DEPLOYMENT IN THE ENGLISH-COURSE PRESENTATION OF DIGITAL AGRICULTURE | 1361 |
| <i>Tihomir Živić</i> | |
| ANALIZA ZASTUPLJENOSTI INFORMACIJSKIH TEHNOLOGIJA I OBRAZOVNIH SOFTVERA U PEDAGOŠKIM STANDARDIMA KANTONA SARAJEVO U BOSNI I HERCEGOVINI | 1372 |
| <i>Nežir Halilović</i> | |
| WEB PLATFORMA ZA EDUKACIJU ZASNOVANA NA PRINCIPIMA GEJMIFIKACIJE | 1387 |
| <i>Slavimir Stošović, Nikola Vukotić, Vesna Ristić</i> | |
| OSTVARIVANJE AFEKTIVNOG I KOGNITIVNOG SOCIJALNOG PRISUSTVA U ONLINE NASTAVI KROZ PRIZMU STUDENATA ISLAMSKIH FAKULTETA U BOSNI I HERCEGOVINI | 1398 |
| <i>Tahani Komarica, Nežir Halilović Fikret Kalabić i Reuf Ibreljić</i> | |
| USING ESCAPE ROOMS IN SUPPORTING LEARNING IN STEM COURSES: AN EXAMPLE OF AN ESCAPE ROOM IN GENERAL CHEMISTRY | 1414 |
| <i>Stanislava Olič Ninković, Jasna Adamov, Branka Radulović</i> | |
| VREDNOVANJE, SAMOVREDNOVANJE I VRŠNJAČKO VREDNOVANJE U FUNKCIJI PRAĆENJA UČENIČKIH POSTIGNUĆA | 1422 |
| <i>Mušanović Damir</i> | |

TEATAR POTLAČENIH - IZMEĐU POZORIŠNE PRAKSE I SREDSTAVA ZA DRUŠTVENU PROMENU

Enis Hasanbegović¹, Melisa Alcan¹, Danilo Dragović¹, Vesna Ravić²

¹State University of Novi Pazar, Novi Pazar 36300, Serbia

²Faculty of Technical Sciences, University of Novi Sad, Novi Sad 21000, Serbia

E-mail adresa autora za korespondenciju: ehasanbegovic@np.ac.rs (E. Hasanbegović)

SAŽETAK:

Primenjeno pozorište jeste važno sredstvo rada sa zajednicom koje može uticati na pokretanje društvenih promena, na senzitivizaciju zajednice i na njeno udruživanje. Teatar potlačenih jeste jedna od formi primenjenog pozorišta koja je tokom svog razvoja korišćena u različitim kontekstima. Od dramske tehnike koja se bavi isključivo socijalno - političkim problemima u Brazilu, pa sve do danas kada se ova metodologija koristi u svetu kao univerzalni alat za edukaciju i osnaživanje ranjivih grupa ali i kao deo procesa stvaranja umetničkih dela, performansa i pozorišnih predstava.

Kao edukativna tehnika, Teatar potlačenih se pokazao vrlo efektivnim pri mapiranju, analiziranju i rešavanju različitih društvenih i ličnih problema kroz dramsko izražavanje.

Rad se bavi Teatrom potlačenih, teorijom i praksom, opisujući korake procesa forum teatra i nudeći konkretne primere upotrebe ove metodologije u pozorišnim i edukativnim praksama u Srbiji. Rad će pokušati da približi šta znači teatar potlačenih u praksi, koji su njegovi koreni i dometi, koliko je ova vrsta pozorišta umetnost a koliko društveni i edukativni alat, kao i na koji način se ova forma pozorišta menja i prilagođava društvenim potrebama i okolnostima.

Ključne riječi: teatar potlačenih, forum teatar, primenjeno pozorište, ranjive grupe

1. UVOD

Primenjeno pozorište jeste važno sredstvo rada sa zajednicom koje može uticati na različite promene u društvu. Teatar potlačenih jeste jedna od formi primenjenog pozorišta koja je tokom svog razvoja korišćena u različitim kontekstima. Teatar potlačenih u nastanku se bavio isključivo socijalno - političkim problemima u Brazilu, a danas je proširio svoju upotrebu u skoro svim zemljama kao univerzalni alat za edukaciju i osnaživanje ranjivih grupa. Kao edukativna tehnika pokazao se vrlo efektivnim pri mapiranju, analiziranju i rešavanju različitih problema kroz dramsko izražavanje. Praksa teatra potlačenih se nastavila kroz rad sa raznim grupama, najčešće onim najranjivijim. Nedostupnost adekvatne literature ograničava domete ovog rada, kao i sam nedostatak prakse teatra potlačenih u Srbiji. Nedostatak trupa/grupa koje koriste isključivo ovu metodologiju i formu pozorišta, kao i česta banalizacija same metodologije, kao nečeg što se koristi isključivo kao usputna tehnika u kontekstu neformalnog obrazovanja, sužava mogućnost analize različitih pristupa metodologiji u Srbiji i regionu. Ipak, rad će pokušati

da približi šta znači teatar potlačenih u praksi, koji su njegovi koreni i dometi, kao i koje promene i prilagođavanja sama metodologija trpi u odnosu na novi društveni kontekst.

2. PRIMENJENO, INTERAKTIVNO, PARTICIPATIVNO POZORIŠTE

Primenjeno pozorište, podrazumeva primenu pozorišnih tehnika i metoda u različitim kontekstima, sa određenim društvenim ciljem koji se razlikuje od cilja „klasičnijeg“ pozorišta i drugih izvođačkih umetnosti. Konteksti u kojima se ovo pozorište/drama dešava, svakako prevazilaze pozorište kao instituciju, te se različite metodologije mogu primenjivati u školama, muzejima, zatvorima, domovima za starije i dece bez roditelja, bolnicama, i drugim institucijama, na ulici i drugim mestima.

Može se reći da je ovo „kišobran“ termin koji obuhvata različite prakse, različite metodologije od kojih su neke: pozorište zajednice, pozorište za obrazovanje (theatre/drama in education), teatar potlačenih, razvojno pozorište, pozorište u zatvoru, pozorište uspomena/sećanja, plejbek teatar (playback theatre) impro teatar, drama-terapija, muzejsko pozorište i druge tehnike.

Prema Philipu Tayloru, funkcije primenjenog pozorišta jesu: podizanje svesti o nekom problemu, podučavanje određenog koncepta/teme, istraživanje ljudskih postupaka i preveniranje određenih ljudskih ponašanja, lečenje ranjenih identiteta i promena stanja opresije. Isti autor naglašava da je primenjeno pozorište više konkretno nego apstraktno, te da su kod ovog pozorišta važna „tri P“: people (ljudi), passion (strast), platform (platforma) i temelji se na participativnosti, inkluzivnosti i osnaživanju ljudi da uzmu kontrolu nad svojim životom [1].

Osim primenjenog pozorišta, javljaju se razni izrazi kao što su angažovano pozorište, participativno pozorište, interaktivno pozorište i mnogi drugi izrazi koji imaju dosta sličnosti, često se koristeći za iste ili slične forme pozorišta.

Termin interaktivnog pozorišta predstavlja formu pozorišne predstave u kojoj se ruši četvrti zid, tj publika deluje aktivno u predstavi zajedno sa glumcima. Tokom ovakvog procesa postoji interakcija, medjudejstvo, medjuzavinost između publike i glumaca, i publika preuzima često ulogu aktivnog učesnika u predstavi. Participativno pozorište je sličan termin, koji obuhvata uključivanje zajednice u samostvaranje predstave, gde se briše granica između „umetnika“ i „zajednice“.

Teatar potlačenih, koji je fokus ovog rada, podrazumeva uključenost zajednice u svim fazama stvaranja predstave, i uključuje publiku na način da od pasivnog posmatrača, ona postaje – značajan akter u socijalnoj promeni.

3. DA LI JE PRIMENJENO POZORIŠTE - POZORIŠTE?

Postoje različite diskusije o umetničkim dometima primenjenog pozorišta, kao i o njegovim edukativnim/ osnažujućim/ terapijskim dejstvima.

Često je sam proces stvaranja predstave važniji od rezultata. To je zato što je cilj procesa koji koristi neku od tehnika primenjenog pozorišta uglavnom menjanje svesti, uticaj na određeni problem, lični razvoj pojedinaca koji su uključeni u proces, i slično. Ipak, dosta

autora naglašava važnost estetskog i umetničkog dojma predstave u približavanju samog problema / teme publici, kako bi se publika uključila na pravi način, odnosno “isprovocirala” da postane aktivan akter u samoj predstavi.

Kad je u pitanju teatar potlačenih, u samom nazivu, ova forma pozorišta sadrži teatar-umetnički aspekt metodologije, i potlačenost- sociološki / društveni aspekt. Metodologija se naslanja , između ostalog, i na idejama koje je zastupao Paulo Freire u svojoj knjizi “Pedagogija potlačenog”[8]. On predstavlja revolucionarnu pedagogiju oslobođenja, koju mogu pokrenuti obespravljeni. On uvodi termin osveščivanja ili konscijentizacije, koji objašnjava kao filozofiju oslobođenja, proces osveščivanja. Na isti način kako Freire vidi potencijal obespravljenih, potlačenih i njihovu moć i snagu da menjaju društveni kontekst, tako i Boal vidi potlačene, dajući šansu za osnaživanje, prosto za “probu za realnost” da potlačeni osvajaju prostor na sceni, pa onda i u stvarnom životu.

4. POZORIŠTE POTLAČENIH (eng. Theatre of the Oppressed)

„Svi moramo da učestvujemo u teatru - kako bismo saznali ko smo i otkrili šta bismo mogli postati.“ (Augusto Boal)

Teatar potlačenih je nastao 1971. godine u Brazilu i osnivač je brazilski reditelj i aktivista Augusto Boal (1931-2009) i njegove kolege. Teatar potlačenih u nastanku se bavio isključivo socijalno-političkim problemima (koncipiran je tako da bi se pomoglo marginalizovanoj latinoamerickoj populaciji u raspravi oko efikasnijih rešenja za probleme sa kojima se u svom preživljavanju suočavaju, koji su bili aktuelni na području Brazila u tom periodu dok je danas proširio svoju upotrebu i koristi se kao edukativna tehnika za mapiranje, analiziranje i rešavanje drugih različitih i raznovrsnih problema. Praksa teatra Potlačenih nastavila se kroz rad sa raznim grupama, najčešće onim najranjivijim.

Tehnike teatra potlačenih su se ubrzo proširile svetom i pokazale se vrlo efektne kao univerzalno sredstvo za edukaciju i alat za dramska izražavanja i transformaciju. Njegova posebna prednost jeste što nudi i povezuje kreativnost, igru, umetnost, prostor, publiku, učesnike, edukaciju, mapira probleme i nudi rešenja istih. Teatar potlačenih pruža publici mogućnost da se identifikuje sa problemom i da na kratko postanu kreatori i improvizatori vlastitih života i osećaju da je moguće menjati svet i društvo. Boal je smatrao je da je tradicionalni teatar opresivan, jer publika nema priliku da se izrazi, dok u njegovoj ideji teatra publika aktivno učestvuje. Radeći na smanjivanju diskriminacije određenih grupa, suzbijanju opresije i rešavanju socijalnih problema putem pozorišta, A. Boal je osmislio tehniku Forum teatar kao mesto gde ljudi mogu da uče kako da menjaju svet. Boal je smatrao da samo potlačeni mogu osloboditi potlačene. Baš sa tom idejom nastaje metoda Forum teatar. Boal u svojoj metodologiji pominje dosta reči “opresija” i “moć”. Jedna od definicija opresije jeste ispoljavanje autoriteta ili moći na opterećujući, okrutan ili nepravedan način. Augusto Boal opresiju definiše kao odnos moći u kome nema dijaloga, već postoji samo monolog. Onog trena kada “dijalog postane monolog - počinje opresija”. Svrha i glavni cilj Boalovog teatra je da transformiše

monolog u dijalog. Za razliku od klasičnog teatra gde mirno sedimo i pasivno primamo sve što nam stiže sa pozornice, ovde publika aktivno usestvuje na " pozornici " i sopstvenim i pojedinačnim intervencijama menja tok predstave i ide u samu srž teatra - ljudsko biće [6].

5. FAZE U KOJIMA GLEDALAC POSTAJE AKTIVAN (spect-actor)

Boal navodi nekoliko faza u toku kojih gledalac (spectator) postaje aktivan (spect-actor). Kao prvo, osoba mora biti svesna svog tela koje je glavni izvor zvuka i pokreta. Dakle, prva faza je : poznavanje svog tela. Putem različitih vežbi, osoba se oslobađa „socijalne maske“, odnosno osvešćuje „mišićnu alijenijaciju“ koja je uslovljena poslom, statusom, klasom.

Druge faze podrazumeva činjenja tela ekspresivnijim. Setom vežbi i igara, osoba uči da se izražava telom, što je važno u kulturi koja se dosta oslanja na reči.

U trećoj fazi se nalaze različiti nivo i participacije osobe:

-Simultana dramaturgija: gde osoba iz publike daje rešenja, odnosno usmerava glumce i glumice na sceni, dajući predloge šta da rade dalje u predstavi.

-Teatar slika: ovde je osoba pozvana da da odgovor na određene teme, postavljajući sebe ili druge u „statuu“ ili „sliku“ koja je napravljena od tela. Na ovaj način osoba može izraziti sebe, a može i raditi „intervencije“ u postojećim slikama, dajući svoja rešenja.

-Forum teatar kao treći stepen: osoba iz publike učestvuje ulazeći u pripremljenu predstavu/ scenu, i pokušavajući da reši prikazani problem na sceni.

-Četvrtu fazu Boal zove „teatar kao diskurs“. U toj fazi, publika pita, raspravlja, postoji aktivan dijalog i publika aktivno učestvuje u njemu[5].

6. TEHNIKE/ GRANE TEATRA POTLAČENIH

Teatar potlačenih se sastoji iz više različitih tehnika, koje su komplementarne i vode ka društvenoj promeni. Boal je vremenom razvijao različite tehnike, u odnosu na praksu i definisane potrebe zajednice. Osim što su se tehnike menjale, i sam Boal je pozivao praktičare da u odnosu na kontekst menjaju tehnike, prilagođavaju ih.

Osim samog Boala, razni praktičari su prilagođavali samu metodologiju, pa su tako postojali „eksperimenti“ forumovanja telefonskim putem (simultana dramaturgija), dok su se scene forum teatra prikazivale na televiziji. Isto tako, uslovljeno pandemijom bolesti COVID19, postoje pokušaji forumovanja online.

Tehnike (u svom izvornom obliku) predstavljene kroz drvo teatra potlačenih (Slika 1.):

6.1 IGRE (GAMES)

Ova tehnika, kao i sam teatar potlačenih jeste spoj discipline i slobode. Igrama se probijaju barijere među učesnicima, stvara se poverenje i formira se bezbedno mesto i zabavna atmosfera među učesnicima procesa.

6.2 TEATAR SLIKA (IMAGE THEATRE)

Teatar slika je jedna od bitnijih tehnika teatra potlačenih, gde učesnici svojim telima bez verbalne i neverbalne komunikacije formiraju jednu određenu “zamrznutu” sliku koja formira određenu ideju, konflikt, emociju ili događaj...

6.3 LEGISLATIVNI TEATAR (LEGISLATIVE THEATRE)

Legislativni teatar je tehnika teatra potlačenih koja se fokusira na političke probleme i pomaže marginalizovanim grupama da učestvuju u zakonodavnim procesima.

6.4 NEVIDLJIVI TEATAR (INVISIBLE THEATRE)

Nevidljivi teatar je tehnika prikazivanja scene opresije koja se dešava u javnom prostoru bez najave i sa nekoliko glumaca koji predstavljaju realne situacije i probleme i za cilj ima opipavanje pulsa javnosti na problem prikazan u sceni.

6.5 DIREKTNA AKCIJA (DIRECT ACTION)

Ova tehnika može uključuje teatralizaciju protesta, štrajkova, okupacija, blokada, demonstracija, sabotaža, itd. korišćenjem pozorišnih elemenata. Cilj je da se stvori javni pritisak na vlasti i da se zahtevi za promenom ili akcijom od vlasti učine neizbežnim.

6.6 TEATAR NOVINA (NEWSPAPER THEATRE)

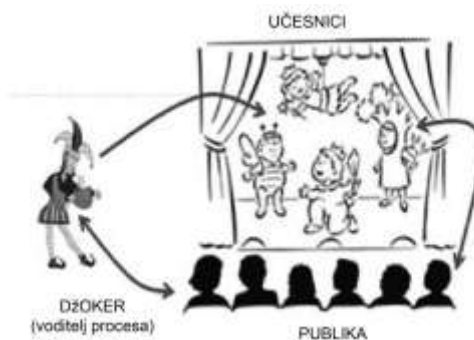
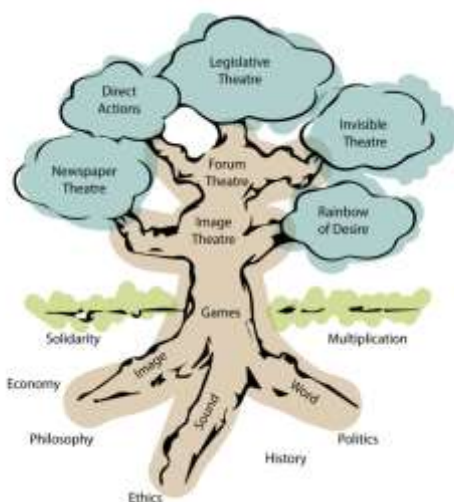
Teatar novina predstavlja skup tehnika osmišljen gde publici daje mogućnost transformacije novinskih članaka u pozorišnu scenu, koristeći različite strategije: dodavanje informacija koje su obično izostavljane od strane vladajuće klase; čitanje članaka u određenom ritmu (što predstavlja svojevrsni “filter” koji otkriva pravi sadržaj koji je često zamaskiran); paralelno prikazivanje radnje iz vesti pantomimom, dok se one naglas čitaju; konkretizovanje apstraktnih sadržaja vesti na sceni [6].

6.7 DUGA ŽELJA (RAINBOW OF DESIRE)

Duga želja je interaktivna tehnika u kojoj se koristi pozorište da se istraži ljudska želja i motivacija.

6.8 FORUM TEATAR (FORUM THEATRE)

Forum teatar je napopularnija tehnika poznata kao moderno sredstvo sredstvo za socijalne promjene, koja će biti u fokusu u nastavku rada.



7. FORUM TEATAR - KORAK PO KORAK

Forum teatar se koristi u skoro svim zemaljama sveta kao univerzalni alat za socijalne promene društva i koristi se u radu sa različitim grupama ljudi (uglavnom onim najranjivijim) kao što su : osobe koje su preživele bilo kakav vid nasilja (porodičnog, vrsnjačkog, rodno zasnovanog...), mladi uopšte, pripadnici romske populacije, LGBT osobe, korisnici pojedinih ustanova (psihijatarske ustanove, zatvori, starački domovi i sl.), svim osobama koji trpe diskriminaciju (na etičkoj, rasnoj, nacionalnoj, polnoj, seksualnoj, rodnoj i drugim osnovama).

7.1. Vežbe i igre

Prvi korak kroz proces forum teatra jesu igre i vežbe. One služe da se učesnici opuštaju, zabavljaju, upoznaju druge, a i sebe same, svoje telo, glas, razvijaju stavove i sl. Ova prva faza je jako bitna jer se ruše fizičke i psihološke barijere, gradi se poverenje i atmosfera zabave i sigurnosti, radi se na izgradnji tima i fizičkom zagrevanju.

7.2. Mapiranje problema

Sledeći korak jeste mapiranje problema u zajednici, koje učesnici i voditelji procesa prepoznaju kao važne. Problemi koji se mapiraju jesu u vezi sa opresijom i upotrebom moći na različitim nivoima (strukturalna diskriminacija, nasilje, i slično). Učesnici i učesnice se podstiču da problem prepoznaju iz ličnog iskustva ili šireg okruženja, iz zajednice, medija. Bitno je u toku procesa definisati opresora, potlačenog/ protagnostu, kako bi se moglo delovati konkretno.

7.3. Formiranje likova i scena

Teatar slika je jedan od mogućih alata koji se koriste u procesu, gde se kreiraju zaledjene slike isključivo govorom tela koje prikazuju određene emocije, konflikte, događaje. U narednom koraku se ove slike “oživljavaju” i razvijaju u pojedinačne forum scene (kratke scene u kojima je vrlo konkretno prikazan problem opresije i diskriminacije). Formirane scene prikazuju obavezno dva karaktera/lika: Opresora/ Tlačitelja, Potlačenog/ Protagonistu, a mogu imati i “neutralne likove”, kao i podrške opresoru ili potlačenom. Opresor ili Tlačitelj je osoba koja ima neku moć i zloupotrebljava je tako što diskriminiše ili vrši nasilje nad potlačenima. Potlačeni/a je osoba nad kojom se vrši nasilje ili diskriminacija. Džoker je spona između publike i učesnika i facilitator koji vodi ceo process.

7.4. Predstava

Proces Forum teatra i njegov krajnji rezultat jeste predstava koja se odigrava pred publikom. Ona može biti: realistična, simbolična, ekspresionistička, ali nikako ne bi smela biti iracionalna ili surealna [6]. Svrha predstave jeste da se stvori i razvije diskusija na

osnovu prikazanih forum scena i priča koje su predhodno odigrane. Forum teatar i jeste mešavina umetničke izvedbe i diskusije. Svaki lik mora imati specifične replike, težnja je da svaka scena i priča bude jasna i efektna da bi je publika lako prepoznala i identifikovala sa sa njom.

7.5. *Diskusija sa publikom*

Nakon odigranih unapred pripremljenih FT scena u kojima potlačeni akteri nisu uspeli da se dovoljno izbore sa situacijom opresije, Džoker započinje diskusiju sa publikom, gde se sumira svaka priča pojedinačno. Diskutuje se o tome koja priča je bila najrealnija, koja je ostavila najjači utisak, sa kojom se najviše empatiše, koja je aktuelna i sl. Tada počinje glavni deo forum teatra – forumovanje.

7.6. *Forumovanje*

Kao što je već pomenuto, Forum teatar je moderni alat za društvene intervencije, a najbolji način da se razgovara o realnosti jeste interakcija sa publikom, što je sastavni deo Forum teatra. Publika nakon predstave osim što ima priliku da diskutuje i kaže kako je doživela i shvatila postavljene scene, ona ima mogućnost i da kreira, izmeni predstavljenu scenu, i promeni kraj. Ovaj segment učestvovanja i intervencije publike naziva se forumovanje.

Nakon odigrane predstave i prikazanih forum scena, na scenu dolazi Džoker, koji je spona između publike i učesnika, koji vodi diskusiju, motiviše publiku da uzme učešće u scenama i saopštava pravila forumovanja. Najbitnije i osnovno pravilo Forum teatra pri intervenciji jeste da se Opresor ne može zameniti jer to ne bi prikazalo realnu situaciju, već bi značilo da posedujemo magični štapić kojim problem nestaje.

Cilj je postaviti na scenu realne situacije i ohrabriti publiku da nađe način da odreaguje i promeni situaciju. Nakon diskusije gde su analizirane sve priče, sledi glasanje. Publika glasa koja je priča najpogodnija za intervenisanje i gde oni smatraju da je moguće izmeniti situaciju i naći rešenje da se suzbije opresija. Kad bude izglasana, izabrana priča se ponovo izvodi, a publika dobija “ imaginarni daljinski upravljač“ gde može da vraća scene unazad, u bilo kom trenutku kada primeti problem može zamrznuti određenu scenu tako što kaže “STOP”, i zameni ulogu sa bilo kojim akterom a da to nije Opresor i svojom intervencijom ponudi predlog sopstvenog rešenja (Slika 2). Dok se događa intervencija osobe iz publike, vrlo je važno da svi ostali akteri/ke ostaju u svojim ulogama a posebno Opresor koji mora da se trudi da zadrži svoju nadmoć i bude nepokolebljiv u svojim namerama.

Cilj Forum teatra nije da se dobije jedan ispravan odgovor, već da se ponudi što više rešenja. Bitno je razdvojiti da je svaka intervencija represent pojedinca i njegovih stavova i mišljenja a ne cele publike. Posle svake scene Džoker komunicira sa ostatkom publike, otvara diskusiju o postignutim promenama na sceni, podstičući ostatak publike da se uključi i ponudi nova rešenja.

7.7. *Vruća stolica*

Bitan deo Forum teatra jeste vruća stolica, gde publika može da postavi pitanja jednom od karaktera u sceni (u ovom segmentu, i Opresor može sedeti na vrućoj stolici). Pitanja

publike se mogu odnositi na biografiju lika, njegove postupke, motive, istoriju, dublji odnos sa drugim likovima i slično. Na taj način publika bolje upoznaje lika, dobija informacije koje mogu biti značajne pri intervenciji i zameni uloga. Iz tog razloga učesnici sami pišu biografije likova tako da što više budu spremni za vruću stolicu.

8. FORUM TEATAR- PRAKSA U REGIONU

Forum teatar je sve češće korišćen kao alat i edukativno sredstvo u neformalnom obrazovanju, a tehnike i vežbe iz Forum teatra, i generalno iz primenjenog pozorišta, bivaju sve zastupljeniji način dolazanja do materijala za predstave. Trenutno u svetu postoji više grupa koje koriste teatar potlačenih kao glavno sredstvo, a neke od njih su:

-Cardboard Citizens- grupa iz Londona, usmerena na osnaživanje beskućnika i ljudi sa sličnim iskustvima putem pozorišta.

-Jana Sanskriti centar Teatra potlačenih- grupa koja deluje na području Indije, koristeći uglavnom Forum teatar u različitim zajednicama.

Kad je u pitanju naša zemlja i region, ima više grupa i organizacija koje koriste tehnike primenjenog pozorišta a neke od njih su: BAZART, CEDEUM, DAH TEATAR, APS ART i ostale grupe, kao što je Mostarski teatar mladih (BIH). Tu su i nevladine organizacije koje sve češće tehnike teatra potlačenih koriste za rad sa mladima ili drugim osetljivim grupama.

Pomenuću nekoliko projekata koji su koristili teatar potlačenih u regionu, kao sredstvo u radu sa različitim društvenim grupama:

- Banja robija, predstava organizacije Beogradski centar za ljudska prava i organizacije ApsArt. Predstava se bavi problemima sa kojima se susreću lica lišena slobode, kao i bivši osuđenici, a nju upravo i izvodi grupa ljudi sa ovim iskustvom. Predstava je otvorila pitanja zdravstvene zaštite, hijerarhije i tretmana u kaznenim ustanovama i druge probleme.
- Priče iz duše, predstava nastala u okviru projekta udruženja “Duša”, a predstavu izvode korisnici psihijatrijskih usluga. Jedna od retkih predstava koja ovu osetljivu grupu stavlja u fokus.
- Predstava “To”, kao deo projekta “Kroz okvire” organizacije OKVIR iz Sarajeva, kreirana je 2017 godine, nakon višednevnih radionica teatra potlačenog sa grupom mladih osoba koje pripadaju LGBTIQ+ zajednici. Predstava je prikazala svakodnevne probleme sa kojima se susreće ova zajednica, a uglavnom u vezi sa diskriminacijom, neprihvatanjem i neregulisanim pravnim statusom. Istraživački proces koji je doveo do predstave je podrazumevao i istraživanje medija, sprovođenje anketa u zajednici, deljenje ličnih priča koje su postale deo predstave. Tokom forumovanja, različite intervencije od strane publike su urađene i predstava je postala mesto razmene i prepoznavanja, solidarnosti i akcije.

- Neke od predstava koje su koristile vežbe i igre primenjenog pozorišta (i posebno Teatra potlačenih) kako bi došli do materijala za predstavu jesu omladinske predstave kao što su “Kuća velikog rata” – ApsArt i Beogradski centar za ljudska prava, “Kafanski priručnik” – Beogradski centar za ljudska prava, dok su predstave kao što je Jami distrikt, ili Beton mahala, one koje su koristile različite druge tehnike primenjenog pozorišta, kao devising theatre i slično.

9. EVOLUCIJA TEATRA POTLAČENIH

Naivno bi bilo smatrati da je Teatar potlačenih sada isti kao što je bio u jeku svog razvoja. Sam tvorac teatra potlačenih je menjao tehnike i osmišljavao nove vremenom, u odnosu na potrebe koje su se nametale. A.Boal je tokom svog boravka u Americi i Evropi usled egzila, počeo da razvija nove metode, trudeći se da odgovori na probleme koje je tada primetio u delu sveta za koji je smatrao da sistem nije toliko opresivan ali da su ljudi i dalje “zarobljeni”. Tako je nastala tehnika Duga želja, koja je slična Teatru slika ali se bavi ličnim opresijama, ili “policajcima u glavi”, pa tako i podseća na psihodramu. Tokom 90-tih se Boal više angažovao u politici pa je razvijao tehniku legislativni teatar, koja predstavlja vrhunac participacije, gde osnažene grupe učestvuju u kreiranju zakona. Ono što je očigledno jeste da se menjaju konteksti u kojem se ova metodologija koristi, pa se čini da preuzima sve “sigurnije” okvire, osnažujući različite grupe “predviđene projektom”, pa se i promene u zajednici čine “kozmetičkim”. Osim toga, čini se da se baveći se raznim problemima, kao da se skreće pogled sa onoga što je bila ključna tema i razlog nastanka ove forme pozorišta opresija i sa njom povezana upotreba moći i neravnomerna raspodela resursa.

10. ZAKLJUČAK

Teatar potlačenih predstavlja jako bitno sredstvo društvene promene, koje sada, u doba velikih društvenih previranja, može biti od ključne važnosti da pokrene promene koje idu iz zajednice, kreirajući demokratsko društvo koje je okrenuto svakom pojedincu. Teatar potlačenih ima snagu menja društvo, dajući glas onima koji ga nemaju, osvešćujući na taj način važnost dijaloga i participacije u društvima u kojima opresivni sistemi i dalje opstaju ili nastaju. Osim toga, u doba svetske zdravstvene krize u kojem je kontakt - opasnost, pozorište i ovakve forme pozorišta mogu biti od velikog značaja za društvenu koheziju, bliskost i solidarnost. Svaka forma pozorišta se svakako menja u odnosu na promenu društvenog konteksta. Pozorište je često i posmatrano kao ogledalo stvarnosti ali i ono koje pomera društvene granice i norme, ono koje na neki način kreira novu stvarnost. Čini se da je teatar potlačenih još u tešnjoj vezi sa društvenim kontekstom, jer je sam cilj ove forme pozorišta- promena postojećeg stanja stvari. Zato ova forma je “živa” i čak i ima obavezu da se menja, kako bi bila u stalnoj komunikaciji sa realnošću. Čak i sam A.Boal je naglašavao da je način na koji on primenjuje metodologiju podložan promeni i

prilagođavanju od strane praktičara. U prilog toj fleksibilnosti govore i promene pravila same metodologije koja su se menjala u odnosu na dati kontekst

Ono što se može očekivati jesu nove tehnike koje postaju deo metodologije teatra potlačenih a koje odgovaraju društvenom momentu (primena u digitalnom svetu, primena novih tehnologija), ali i promena u diskursu, temama koje se obrađuju već postojećim tehnikama.

Bez obzira na promene koje predstavljaju prirodan tok razvoja ove metodologije, jedno je sigurno - teatar potlačenih svakako predstavlja značajan okvir za promenu odnosa u društvu, i potreba za ovakvim načinom rada na društvenoj promeni će biti sve veća.

11. LITERATURA

- [1] Lukić, D.(2016)," Uvod u primijenjeno kazalište: Čije je kazalište", Izdavač: Leykam international d.o.o., Hrvatska.
- [2] Boal A, (2000), "Theatre of the Oppressed", Pluto Press, originally published in 1979, England, London
- [3] Boal A, (2000), "Theatre of the Oppressed", Pluto Press, London
- [4] Boal A, (2009), "Igre za glumce i ne-glumce", Hrvatski centar za dramski odgoj , Zagreb, Hrvatska.
- [5] "Tool kit II - Pozorište potlačenih", Simone Grosser, Beč
- [6] Udruženje Okvir (2016), "Forum teatar – Direktna akcija, sada i ovde!", Izdavač: Udruženje Okvir, Bosna I Hercegovina, Sarajevo.
- [7] <https://intimacyacrosscultures.eu/book-of-good-proximity/>
- [8] Freire P. (2002), "Pedagogija obespravljenih",Izdavač: ODRAZ – Održivi razvoj zajednice, Zagreb.

THE THEATRE OF THE OPPRESSED - BETWEEN THEATRE PRACTICES AND TOOLS FOR SOCIAL CHANGE

Enis Hasanbegović¹, Melisa Alcan¹, Danilo Dragović¹, Vesna Ravić²

¹State University of Novi Pazar, Novi Pazar 36300, Serbia

²Faculty of Technical Sciences, University of Novi Sad, Novi Sad 21000, Serbia

Corresponding author e-mail address: ehasanbegovic@np.ac.rs (E. Hasanbegović)

ABSTRACT:

Applied theatre is an important tool for working with a community that has the power to instigate social change, as well as to promote sensitization of the community and its unification. The Theatre of the Oppressed is indeed one of applied theatre formats, which has, during its development, been used in a variety of contexts. It has gone from a drama technique which dealt only with socio-political issues in Brazil, to the present-day when this methodology is used all over the world as a universal tool for education and empowerment of vulnerable groups, but also as part of the process in creating works of art, performances and plays.

As an educational technique, the Theatre of the Oppressed has proven to be highly effective when mapping, analyzing, and solving different social and individual problems through dramatic expression.

The paper will explore the Theatre of the Oppressed, the theory and practice, by describing the process of the forum theatre step by step and by offering specific examples of usage of this methodology in both theatre and educational practices in Serbia. The paper will attempt to paint a better picture of what the Theatre of the Oppressed looks like in practice, what its roots and scope are, as well as to what extent this type of theatre is art, and to which it is an educational tool. Finally, it will explore how this theatre format has changed and adjusted to the social needs and circumstances.

Keywords: *The Theatre of the Oppressed, forum theatre, applied theatre, vulnerable groups*